

**Pr. prof. dr. Dumitru Popescu,
membru al Academiei Române**

DIMENSIUNEA SPIRITUALĂ A SFINTEI EUHARISTII

I

Cu prilejul aniversării Sfântului Ioan Gură de Aur, aş dori să aduc în discuție o problemă de mare importanță pentru viața și spiritualitatea răsăriteană, care se referă la locul pe care Sfânta Euharistie îl are în cadrul Liturghiei sale. Se tratează despre o problemă controversată de vreme îndelungată în cadrul teologiei răsăriteane, cu consecințe spirituale pentru viața creștină. Vom căuta să examinăm această problemă în lumina Sfințelor Evanghelii și mai ales a epistolelor pauline care abordează pe larg problema raportului între Hristos și Biserică.

După cum știm, Apostolul Pavel ne învață că Hristos este capul Bisericii, iar Biserica constituie trupul lui Hristos. Interpretată în această perspectivă, Sfânta Euharistie are un dublu rol. Pe de o parte, Euharistia este Taina prin care Hristos coboară în Biserică ca să reverse în sufletele celor care se împărtășesc puterea de viață făcătoare a Trupului și Sângei Său, fiindcă în El sălășluiește plinătatea Dumnezeirii. Pe de altă parte, Sfânta Euharistie este Taina care transfigurează și înalță credincioșii de la pământ la cer, ca să vadă lumina cea adevărată și să se închine Sfintei Treimi, așa cum ne arată Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. Rolul Sfintei Euharistii este cel de a adânci în Hristos atât comuniunea credincioșilor cu Sfânta Treime, cât și comuniunea reciprocă dintre ei, ca să dobândească arvuna nemuririi și să devină lumină care luminează lumea. De fapt, întreaga liturghie devine astfel o ilustrare și o confirmare a învățaturii ortodoxe care ne spune că Dumnezeu S-a făcut Om, pentru ca omul să se îndumnezeiască în Hristos, ca Dumnezeu și om nedespărțit.

Interpretată în acest context liturgic, Sfânta Euharistie are o profundă semnificație spirituală. Mai întâi, această Taină reprezintă jertfa de pâine și vin pe care comunitatea o oferă prin preot lui Dumnezeu cu recunoștință și mulțumire, pentru toate câte a primit omul de la Creatorul său, pentru lumea în care viețuiește. Preotul sintetizează toate acestea atunci când rostește cuvintele bine cunoscute: „Ale Tale dintru ale Tale, Ție Ți-aducem de toate și pentru toate“. În al doilea rând, preotul cere lui Dumnezeu ca „să fie bine primită jertfa aceasta pe Sfântul Tău Jertfelnic“ și „să facă pâinea aceasta Cinstit Trupul Hristosului Său, iar ceea ce este în potirul acesta, Cinstit Sângele Hristosului Său, prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt“. În această viziune liturgică, aspectul substanțial al Sfintei Euharistii, ca Trup și Sânge ale lui Hristos, este indisolubil legat de prezența Domnului în Euharistie, potrivit propriilor Sale cuvinte: „*Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu, rămâne întru Mine și Eu întru el*“ (Ioan 6, 56). Sfânta Euharistie apare astfel ca mijloc de întâlnire personală între Hristos și credincioși, constituind mijlocul prin care aceștia sunt înălțați în Domnul la comuniunea de viață eternă a Sfintei Treimi.

II

Am ținut să facem aceste precizări preliminare, fiindcă a existat și există în teologia ortodoxă o anumită tendință de a transforma Sfânta Euharistie în centru de gravitate al Bisericii, în locul lui Hristos, așa cum se întâmplă și în alte confesiuni creștine, făcând abstracție de rolul ei ca mijloc de dialog între Hristos și Biserică, așa cum am arătat anterior. Această tendință a devenit evidentă la unul dintre marii teologi bizantini din secolul al XIV-lea, la Nicolae Cabasila, care în cunoscuta sa lucrare, *Viața în Hristos*, cere creștinilor să treacă în pelerinajul lor pământesc prin toate câte a trecut Hristos în vederea desăvârșirii lor duhovnicești. Sfânta Euharistie este concepută aici în perspectiva istorică, ca mijloc de transfigurare a lumii prin coborârea lui Hristos în lume, fiindcă înălțarea lumii la slava Împărăției lui Dumnezeu se va realiza numai la Parusia Sa. Vorbind despre Taine, Cabasila spune că „aceasta este calea pe care a trasat-o Dumnezeu și a deschis această poartă venind la noi. Și mergând la Tatăl, n-a răbdat să o închidă, ci de la Acela revine la oameni, sau mai degrabă este pururea prezent și va fi cu noi întotdeauna“.¹ Datorită coborârii lui Hristos în lume prin Sfânta Euharistie,

1. Nicolae Cabasila, *Viața în Hristos*, P.G., CI, 504 CD.

2. *Ibidem*, 504 BC.

lumea se împărtășește de viața nemuritoare ca antidot împotriva stricăciunii și morții. Căci „prin aceste Taine, ca prin niște ferestre, intră în lumea acesta întunecată Soarele dreptății și omoară viața corespunzătoare lumii acesteia și învie pe cea supralumească. Unul este Lumina lumii, care biruie lumea și aduce în trupul muritor și curgător viața statornică și nemuritoare“.² Cabasila pune un accent atât de puternic pe coborârea lui Hristos în lume, încât lasă impresia că împărtășirea de viața veșnică nu se mai realizează la nivelul superior al comuniunii trinitare, așa cum ne arată Însuși Domnul (Ioan, 17,1-3), ci aici jos, la nivelul comuniunii euharistice, adică în Biserică, în perspectivă istorică. Ceea ce îl interesează în mod particular nu este atât înălțarea credincioșilor la comuniunea de viață veșnică a Sfintei Treimi, ci coborârea lui Hristos în istorie și prezența activă a Bisericii în lume.

Acest lucru devine și mai evident atunci când Cabasila vorbește despre puterea de transfigurare a Sfintei Euharistii prin ea însăși, pe care o descrie și o explică în termenii fiziologici ai transfigurării, sub numele de „transformare“.³ Pornind de la textul biblic: „*Cel ce Mă mănâncă va trăi prin Mine*“ (Ioan 6, 57), Cabasila admite faptul că omul, ca existență superioară, poate să asimileze pâinea, vinul și orice mănâncă. Dar aceste alimente nu au o viață prin ele însele și nu sunt izvor de viață eternă, ci dau doar impresia că oferă viața, întrucât conservă trupul provizoriu și susține doar simpla supraviețuire, fără să elibereze omul de stricăciune și moarte. Sfânta Euharistie este însă realmente vie și poate oferi viața cu adevărat în Hristos, ca Dumnezeu și Om adevărat. Nu este Hristos Acela care Se preface atunci când Se oferă ca hrană, ci El preface pe om în ceea ce este El Însuși. „Hrana se transformă în omul care o mănâncă, spune Cabasila, căci peștele, pâinea și orice aliment se transformă în sânge omenesc. În Euharistie se întâmplă însă contrariul, fiindcă însăși pâinea vieții mișcă pe cel ce se hrănește și-l schimbă transformându-l în ea însăși“.⁴

Lucrarea lui Hristos prin Sfânta Euharistie este dublă: pe de o parte, se prelungește în lume, dar pe de altă parte, asumă lumea. Hristos Se extinde asumând lumea în Trupul Său, ca să o transfigureze. Biserica nu este o realitate statică. Sfânta Euharistie apare ca o realitate dinamică și transfiguratoare, ca o nuntă neîncetată, în spațiu și timp, a Creatorului și a creaturii. În acest amestec fără contopire a naturii create cu cea necreată,

3. *Ibidem*, 716 A.

4. *Ibidem*, 527 B.

5. *Ibidem*, p. 649 A.

creația se topește în Trupul Domnului. Sfânta Euharistie face „din Hristos binele nostru mai presus de orice daruri naturale“. Din cauză că „Hristos S-a contopit cu Trupul“,⁵ putem spune că Euharistia este Hristos. Astfel, diferit de cuvintele pe care le adresează Tatălui ceresc: „*După cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una*“ (Ioan 17, 21), vedem aici că toate câte le face Hristos pentru noi se realizează la nivelul Sfintei Euharistii, fără să mai fie vorba de înălțarea credincioșilor la realitatea spirituală a comuniunii eterne trinitare. Apare astfel clar tendința lui Cabasila de a transforma Euharistia în centru de gravitate al Bisericii, în virtutea coborârii lui Hristos în Biserică. În realitate însă, Hristos este în Biserică într-adevăr, dar rămâne în același timp și deasupra Bisericii, în calitate de cap al Bisericii, ca să atragă credincioșii în comuniunea trinitară, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt.

Cât privește înălțarea creației și a întregului cosmos la Dumnezeu, prin Sfânta Euharistie, aceasta se va realiza doar la Parusia Domnului. „Pâinea aceasta, spune Cabasila, Trupul acesta, pe care creștini îl iau de la această masă de aici, îl vor duce acolo sus și se va arăta tuturor ochilor, de la răsărit la apus, într-o clipită pe nori, în toată strălucirea ei, asemenea unui fulger“, astfel că „țărâna aceasta (trupurile moarte ale sfinților) își va arăta frumusețea ei când fiecare mădular al acestei străluciri, potrivit-se cu soarele, va emite o rază comună cu el“.⁶ Strălucind astfel, Mântuitorul Hristos coboară din cer pe pământ, iar pământul ridică alți sori pentru Soarele dreptății și toate se vor umple de lumină“.⁷ În concepția lui Cabasila, Hristos coboară în lume și se înalță cu lumea numai în perspectiva istorică a Parusiei, la sfârșitul veacurilor, datorită Sfintei Euharistii. Acesta este motivul pentru care Cabasila consideră Euharistia drept centru de gravitate al Bisericii și al istoriei.

Lucrarea sa, *Viața în Hristos*, îl obligă pe Cabasila să vorbească pe plan subiectiv și de o relație a credinciosului cu Hristos, căci după cum spune el, „nici voința nu poate să trăiască și să fie activă, decât rămânând în Hristos“.⁸ Dar această rămânere în Hristos este rezultatul coborârii lui Hristos la noi. Nu se înalță credinciosul la Hristos, ci Hristos vine în întâmpinarea credin-

6. *Ibidem*, 624 B.

7. *Ibidem*, 649 D.

8. *Ibidem*, 561 A.

9. *Ibidem*, 504 AB.

ciosului. Nu este vorba de o schimbare de loc, ci numai de existență. Sau cum spune Cabasila: „Viețuim în Dumnezeu, strămutându-ne de la lumea noastră văzută la cea nevăzută, nu schimbând locul, ci viața și viețuirea. Fiindcă nu noi ne-am mișcat sau ne-am urcat la Dumnezeu, ci El a venit și a coborât la noi... El S-a aplecat spre pământ și a găsi chipul nostru... l-a ridicat și l-a oprit de la rătăcire, ne-a făcut creștini, nu strămutându-ne de aici, ci rămânând cu noi pe pământ, a pus în noi viața din cer, nu ducându-ne la cer, ci aplecând și coborând cerurile la noi“.⁹

III

Din cele relatate mai sus, reiese tendința lui Cabasila de a pune un accent deosebit pe Hristos Care coboară, și nu pe Hristos Care Se înalță. Dacă este vorba de înălțare, aceasta va avea loc numai la Parusie. Cum se poate explica acest fenomen? Credem că există două răspunsuri. Mai întâi, așa după cum rezultă din titlul lucrării sale, *Viața în Hristos*, Cabasila a fost interesat mai ales de viața lui Hristos, decât de persoana Sa. Nu face abstracție de persoana lui Hristos, ar fi chiar imposibil, dar în virtutea disocierii dintre persoană și viață, tinde spre o concepție substanțialistă (aristotelică) a vieții în Hristos, care îl determină să deplaseze centrul de gravitate al Bisericii de la Hristos ca „Persoană“ și „Cap al Bisericii“, la Hristos din Euharistie ca Trup și Sânge al Său. În al doilea rând, a procedat astfel fiindcă a fost extrem de interesat să depășească sistemul scolastic raționalist și abstract, lipsit de fundament spiritual, ca să iasă la orizontul deschis și dinamic al iconomiei divine, care dă sens istoriei și se încununează cu transformarea finală a lumii în cer și pământ nou, la Parusia Domnului, după voința Tatălui și lucrarea Duhului Sfânt. Doar atunci Dumnezeu va fi totul în toate și creația își va afla împlinirea ei ultimă în Dumnezeu. O concepție asemănătoare aflăm astăzi și la mitropolitul Ioan de Pergam, personalitate distinsă din anturajul Patriarhiei de Constantinopol.

Dacă luăm în considerație sensul spiritual al Liturghiei bizantine, observăm însă, în mod diferit, că Sfânta Euharistie nu este centrul de gravitate al Sfintei Liturghii, așa cum consideră Nicolae Cabasila, ci rămâne doar ca mijloc de relație personală prin care suntem atrași de Hristos și Duhul Sfânt în comuniunea de viață eternă a Sfintei Treimi. Când preotul începe Sfânta

---

10. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*,

Liturghie binecuvântând Împărăția Sfintei Treimi, face cunoscută credincioșilor asigurarea dată de Sfântul Apostol Petru, „*că așa vi se va da cu bogăție intrarea în veșnica Împărăție a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*“ (II Petru 1, 11-12). Întreaga Liturghie se întemeiază în esența ei pe coborârea Unuia-Născut la oameni, dar și pe înălțarea credincioșilor la Dumnezeu. După ce ascultă cuvântul Evangheliei, în lumina lui Hristos, credincioșii sunt îndemnați să părăsească „grija cea lumească“, să aibă „inimile sus“, pentru ca împărtășindu-se cu Trupul și Sângele Mântuitorului Iisus Hristos, să primească Duhul cel ceresc și să vadă lumina adevărată a Sfintei Treimi, care ne-a mântuit pe noi. Această experiență duhovnicească este atât de copleșitoare în rândul celor care se învrednicesc de ea, încât depășește posibilitățile omenești de exprimare. În străfulgerarea sublimă a unei astfel de experiențe duhovnicești, Sfântul Pavel spune că „*cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El. Iar nouă ni le-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său, fiindcă Duhul toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu*“ (I Cor. 2, 9-10).

Astfel, departe ca Sfânta Euharistie să fie centru de gravitate al Sfintei Liturghii, ca și cum ar obliga mintea să rămână prizoniera celor văzute, aceasta constituie mijloc de relație duhovnicească a credincioșilor cu Hristos, pe calea înălțării lor spirituale și inefabile spre comuniunea de viață eternă cu Sfânta Treime. Hristos coboară la noi, ca noi să ne înălțăm duhovnicește cu El spre realitatea lumii spirituale, pentru care am fost zidiți dintru început. Astfel, Domnul nostru Iisus Hristos, simbolizat de preotul slujitor, ni Se face în Sfânta Liturghie „cale“ spre Sine, care este calea spre viața nemuritoare a Sfintei Treimi. El ne conduce și ne trage spre Împărăția dragostei, de care ne vom împărtăși împreună cu El, că în El trăim încă de pe acum arvuna Împărăției lui Dumnezeu.

Părintele Stăniloae spune că „trebuie să facem distincție între spiritualitate și teologie liturgică. Urcușul liturgic trăit de credincioși ca unire crescândă comună cu Dumnezeu în Treime, deci ca experiență a dragostei lui Dumnezeu, a relației intime cu Dumnezeu cel viu - e deosebit de teologie, care în cel mai bun caz e reflecție asupra acestei experiențe spirituale. În Sfânta Liturghie se întâmplă ceva între Dumnezeu și oameni. Ea nu e o trăire pur subiectivă, căci puterea ei spirituală nu vine de la oameni, ci de la Dumnezeu. Ea e Evanghelia mereu actualizată, relația actualizată cu

Hristos din Evanghelie, relație mereu experimentată de credincioși. Teologul redă această experiență când o prezintă ca experiență proprie; teologia lui e vie atunci și ea, deși nu atât de vie ca și experiența însăși. Când experiența nu e a lui proprie, ci a altuia, teologul care încearcă reflecții asupra ei face o teologie moartă. Dar chiar când experiența e făcută de teologul respectiv însuși, altceva e să cânti cu entuziasmul extatic al experienței proprii a Sfintei Treimi, împreună cu ceilalți, și altceva să faci reflecții asupra ei. Uneori, reflecția nu urmează numai experienței sau nu conduce numai la ea (în cazul când se întâmplă, de fapt, aceasta teologului), ci o poate însoți. Atunci, reflecția lui e mai caldă și mai adâncă. De aceea e un bine în unirea simultană a trăirii lui Dumnezeu cel în Treime în rugăciune și în Liturghie cu o reflecție teologică. Teologia adâncește experiența a ceea ce se întâmplă în Sfânta Liturghie în sensurile ce le găsește în ea, iar experiența lui Dumnezeu cel în Treime dă viață teologiei și o adâncește la rândul ei¹⁰.

Trebuie subliniat însă că distincția dintre teologie și spiritualitate devine posibilă numai atunci când la baza relației spirituale dintre Hristos și Biserică se află energiile necreate, sfințitoare. Dacă Nicolae Cabasila înclină să transforme Sfânta Euharistie în centru de gravitate al Bisericii în locul lui Hristos, fără să țină seama de spiritualitatea liturgică aceea care înalță credincioșii la comuniunea de viață veșnică cu Sfânta Treime în Hristos, aceasta se datorează faptului că teologul bizantin rămâne echivoc în privința energiilor necreate. Căci pe cât de mult prețuiește Sfântul Grigore Palama energiile necreate, ca să ridice o barieră în calea raționalismului scolastic, pe atât de mult le trece cu vederea Cabasila, atunci când vede pe Hristos în Euharistie, ca și scolastica, fără să vadă și Euharistia în Hristos. Cabasila rămâne unul din străluciții teologi ai Bisericii Răsăritene, dar față de energiile necreate are o atitudine ambiguă. Pe de o parte, vorbește despre coborârea lui Hristos în Euharistie, ca și cum le-ar accepta. Pe de altă parte, transformă Sfânta Euharistie în centru de gravitate al Bisericii, ca și cum ar face abstracție de ele. Pentru el, Sfânta Euharistie are numai importanță istorică și orizontală, fără să mai contribuie decisiv la înălțarea spirituală ori verticală a credincioșilor în slava Sfintei Treimi.

Rolul energiilor necreate este considerabil, căci ele constituie raza de lumină necreată pe care Dumnezeu coboară la om, pentru ca omul să se

---

Ed. I.B.M.B.O.R., p.15.

înalte la Dumnezeu. Dacă ar fi făcut abstracție de acest principiu fundamental al gândirii ei, teologia ortodoxă ar fi deschis, ca și scolastica, calea procesului de secularizare și de îndepărtare a omului și a lumii de Dumnezeu. Scolastica a combătut cu ardoare energiile necreate, considerând că „divinizarea“ omului nu se realizează în hotarele veacului prezent, ci numai în cel viitor, la sfârșitul lumii acesteia. Fără existența energiilor necreate, nu putem vorbi nici de întâlnirea dinamică între Dumnezeu și creatură, și nici de Sfânta Liturghie ca moment culminant al unirii noastre personale cu Hristos în Treime, care să ne comunice și să ne umple și pe noi de dragostea Lui față de Tatăl. Numai în lumina energiilor necreate se poate spune că Sfânta Liturghie este prin excelență trăirea cu Hristos cel Jertfit și Înviat, ca să întărim în noi duhul dragostei până la jertfa contrară egoismului și să înaintăm astfel spre înviere în Împărăția dragostei eterne a Sfintei Treimi. Dacă voim să ridicăm o barieră de netrecut în calea secularismului și a secularizării, care bântuie cu furie în vremea noastră, atunci trebuie să urmăm exemplul Sfântului Grigore Palama și să subliniem valoarea perenă a energiilor necreate ca relație dinamică între Creator și creatură, în lumina chipului lui Hristos ca Atotțiitor sau Pantocrator. Într-o lume secularizată, care tinde să intoxice omul cu bioxidul de carbon al propriei suficiențe, energiile necreate constituie puntea fulgurantă prin care Dumnezeu coboară la om, ca să comunice omului oxigenul nemuririi. Poate că niciodată n-au fost mai actuale ca astăzi cuvintele memorabile ale Mântuitorului Hristos: „Eu sunt viața și învierea“ tuturor.